

VLADIMIR NABOKOV

LOLITA

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Ctihodné porotkyně! Mějte se mnou strpení. Věnujte mi alespoň zlomeček svého vzácného času! Teď tedy nastal *le grand moment*. Opustil jsem svoji Lolitu, která ještě stále seděla na pelesti té propastné postele, ospale zvedala nohu, šátrala po tkaničkách a odhalovala přitom vnitřní část stehna až k rozkroku kalhotek – vždycky bývala podivně roztržitá nebo nestydatá nebo obojí, když mohla někde ukazovat nohy. To tedy byla neprodyšně uzavřená představa o ní, kterou jsem uzamkl, když jsem se nejprve s uspokojením přesvědčil, že dveře nemají zevnitř zástrčku. Klíč s očíslovaným přívěskem z vyřezávaného dřeva se stal okamžitě nadmíru nepostradatelným sezamem k úchvatné i úděsné budoucnosti. Patřil mně, byl součástí mé horké, chlupaté pěsti. Za pár minut, řekněme za dvacet, řekněme za třicet, *sicher ist sicher*, jak říkával můj strýček Gustav, odemknu dveře s číslem 342 a najdu svou nymfičku, svou krásku a nevěstu, v zajetí křišťálového spánku. Porotci! Kdyby mé štěstí mohlo mluvit, naplnilo by ten nóbl hotel ohlušujícím řevem. A dnes jenom lituji, že jsem ve vší tichosti neuložil klíč 342 v recepci a ještě téže noci neopustil město, zemi, kontinent, polokouli, vlastně celou zeměkouli.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je ze závěru první části, když začalo putování Humberta a Lolity po USA.

- kniha je věnována Věře (autorově manželce)

Předmluva

Editor John Ray sděluje čtenářům, že uveřejňuje poznámky jistého Humberta Humberta, který zemřel 16. listopadu 1952 ve vazební věznici krátce před tím, než měl být souzen. Humberta zastupoval Rayův bratranec, který by nyní rád jeho záznamy publikoval. Zároveň čtenářům sděluje informace o osudech lidí zmíněných v Humbertových záznamech – především, že Lolita Schillerová (za svobodna Hazeová) zemřela při porodu a narozená holčička byla mrtvá. Na dalších řádcích obhajuje vydání zápisků, které zachycují psychopatologickou úchylku Humberta Humberta, kniha by podle Raye měla sloužit jako varování.

- následuje retrospektivní vyprávění Humberta Humberta

Část první

Humbert Humbert se narodil roku 1910 v Paříži. Od mládí cítil, že ho vzrušují dospívající, asi devítileté až čtrnáctileté dívky, které nazýval nymfičkami. Pojem nymfička vysvětluje na své dětské lásce Annabel, která zemřela. Poté získal několik zkušeností s prostitutkami a zjistil, že ho přitahují sotva dospívající dívky. Humbert se oženil, ale manželka Valerie ho nijak nepřitahovala, a když si později našla milence, bylo to pro Humberta vysvobozující. Po rozvodu zdědil v USA továrnu po strýci a odstěhoval se za moře. Protože trpěl depresemi, hledal léčbu a odjel pracovat na sever Kanady. Po návratu roku 1947 se přestěhoval do amerického malého městečka Ramsdale, kde měl bydlet u přítele, jehož dům však shořel. Ubytování mu nabídla sousedka, vdova Charlotta Hazeová. Nejprve se mu dům nelíbí, ale potom na zahradě uvidí Charlottinu dvanáctiletou dceru Dolores a změní názor. Je jí přímo posedlý, sleduje každý její pohyb, záhyb těla, oblečení. Je proto zoufalý, když má Lo odjet na letní tábor na celé dva měsíce. Dokonce uvažuje, že Charlottu utopí, aby mohl s Lolitou žít, ale

nakonec se k vraždě neodhodlá. Jakmile Charlotte odjede s Lo v autě do tábora, Humbert najde Charlottin dopis. Píše mu, že se do něj zamilovala a že by s ním ráda žila. Prosí ho, aby dům okamžitě opustil, pokud si ji nechce vzít. Humbert nechce přijít o blízkost Lolity, a tak nabídku přijímá. Manželství je spokojené až do chvíle, kdy Charlotta objeví Humbertův deník. Píše v něm o své touze po Lolitě a o tom, proč si ji vlastně vzal. Je naprosto zděšená, napíše několik dopisů a utíká s nimi ke schránce. V rozrušení se nerozhledne, je sražena autem a je na místě mrtvá.

Humbert nepociťuje žádný smutek, naopak okamžitě vymyslí plán. Vyzvedne Dolores v táboře a namluví jí, že je její matka nemocná. Chce společně cestovat po celých Státech a bydlet po hotelích. Hned v prvním z nich se setkává s podivným Clairem Quilty. Humbert nasypal Lo do pití prášky na spaní, aby byla v noci povolná. Prášky nezabraly, ale už ráno byli z Humberta a Lo milenci. Dívka si byla vědomá toho, jak je pro Humberta žádoucí, a dokonce už ani nebyla panna. Neváhá pomoci sexu s Humbertem manipulovat, je drzá a využívá jeho závislosti na ní. Závislost je však oboustranná. Když se Lolita dozví, že je její matka po smrti, dojde jí, že jí nezbývá nic jiného, než žít s Humbertem.

Část druhá

Rok cestují po celé zemi, Lo si nechává za sex platit novým oblečením, časopisy, sladkostmi... Poté se usadí v Beardsley a Lolita začne chodit do školy. Humbert ji hlídá na každém kroku, až po domluvě ředitelky školy povolí a dovolí Lolitě chodit do dramatického kroužku. Dolores je divadlem posedlá, čte odborné knihy a pilně cvičí svou roli ve hře, kterou napsal Claire Quilty. Krátce před premiérou se Humbert a Lolita pohádají, balí kufry a opět se vydávají na cestu.

Něco se však změnilo. Humbert si brzy všimne, že je sleduje červené auto, kabriolet řízený starším tlustým mužem. Zdá se mu, že Dolores využívá každé chvíle k tomu, aby plánovala útěk. Auto za jejich zády se změnilo a mění se každých pár dní, ale stále ho řídí stejný muž. Jednoho dne Lo onemocní a má tak vysokou horečku, že ji Humbert odveze do nemocnice. Druhý den ji chce navštívit, ale Lo už zde není. Prý si ji vyzvedl strýc. Humbert po Dolores pátrá, objedná všechny hotely, ve kterých kdy bydleli, ale nezjistí vůbec nic. Jen se utvrdí v tom, že byli pronásledováni – ve všech hotelových knihách je zapsán jakýsi muž, který si vymýšlel všemožná jména skrývající narážky.

Humbert své pátrání nevzdal, ale polevil. Seznámil se s Ritou, která jeho příběh zná. Po dvou letech, roku 1952, přijde Humbertovi od nyní sedmnáctileté Dolores dopis. Píše, že je vdaná, těhotná a potřebuje peníze. Nesděluje svoji adresu, ale Humbert ji vypátrá a osobně navštíví. Záhy zjišťuje, že jejím manželem není onen muž, který ji unesl, ale obyčejný dělník Richard. Dá jí mnohem víc peněz, než potřebovala, za což chce adresu muže, který ji unesl. Lolita to nejprve odmítá, ale potom prozradí, že to byl Claire Quilty. Odvezl ji, ale záhy se jejich cesty rozdělily, protože Lo se odmítla zúčastňovat orgií, které pořádal. Humbertovi velmi ublíží, když Lolita mezi řečí řekne, že Quiltyho milovala, je si totiž vědom toho, že jeho ne, protože jí zničil dětství. Protloukala se životem sama, dokud nepotkala nynějšího manžela. Humbert se ještě pokusí ji přimět k tomu, aby s ním okamžitě odjela a dál žili spolu, protože ji stále miluje, ale ona odmítá.

Humbert je přesvědčen, že jeho štěstí zničil Quilty, a tak se ho rozhodne zabít. Připraví si pistoli, zjistí, kde bydlí, a jde do jeho domu. Quilty se právě sprchoval, zaslechl zvuky a nejprve nechápe, kdo je neznámý muž v jeho domě. Humbert chce, aby Quilty pochopil, za co má být zabit, a tak mu připomíná Lolitu a pronásledování. Quilty bere vyhrožování smrtí na lehkou váhu, z Humberta si utahuje, potom mu slibuje svůj majetek, ale vše je marné – Humbert do něj střílí, dokud nepadne k zemi. Když odchází, ve spodním patře domu jsou Quiltyho přátelé, kteří přišli na návštěvu. Jsou stejně podivní jako on. Humbert odjíždí, schválně jede protisměrem a je zadržen.

V závěru knihy píše o tom, proč zapisuje svůj příběh, a vyslovuje přání, aby byl text otištěn až po smrti Dolores.

- **téma a motiv**

téma: úvaha nad Lo

motivy: čas, postel, nohy, klíč, spánek

- **časoprostor**

prostor: USA

čas: 50. léta 20. století

- **kompoziční výstavba**

Po předmluvě – vyprávění ze současnosti – následuje chronologicky vyprávěný příběh.

Kniha je rozdělena do dvou částí.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, postmoderní román

- **vypravěč**

ich-forma (vypravěčem předmluvy je editor John Ray, vypravěčem dalších dvou částí je nymfičkami posedlý Humbert Humbert)

- **postava**

Humbert Humbert – vypravěč, Francouz, hezký muž, štíhlá postava, vzdělaný, toužící po dívenkách, sobecký, přísný, posedlý Lolitou, žárlivý, později vrah

Dolores Hazeová – blondýnka, panovačná, nevychovaná, drzá, znuděná, náladová, miluje divadlo, ráda čte komiksy, využívá Humbertovy vášně, později mu vyčítá ztrátu dětství

Charlotta Hazeová – matka Dolores, vdova, konzervativní křesťanka, nestačí na výchovu dcery, zamilovaná do Humberta

Claire Quilty – umělec – dramatik, bere drogy, je zkažený, zvrhlý

Annabel – Humbertova dětská láska, prapůvod jeho touhy po nymfičkách, přitažlivá, okouzující

- **vyprávěcí způsoby**

pásmo vypravěče v ich-formě

- **typy promluv**

vnitřní monolog vypravěče Humberta Humberta

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

oslovení *Ctihodné porotkyně!; Porotci!*

zdrobnělina *zlomeček, nymfička*

francouzština *le grand moment*

němčina *sicher ist sicher*

expresivní výraz *šátrala*

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

epiteton *propastná postel, neprodyšně uzavřená představa, křišťálový spánek*

metafora *představa o ní, kterou jsem uzamkl; Klíč ... se stal okamžitě nadmíru nepostradatelným sezamem.*

kontrast *k úchvatné i úděsné budoucnosti*

personifikace *Kdyby mé štěstí mohlo mluvit*

pleonasmus *ohlušující řev*

gradace *neopustil město, zemi, kontinent, polokouli, vlastně celou zeměkouli*

v celé knize:

- slovní hříčky, dvojsmysly, přesmyčky, neologismy, metafory

- ironizující kritika amerického způsobu života

- filozofické pasáže, odkazování na další díla světové literatury
- francouzské věty vložené do textu
- kombinace žánrů (deník, oslovování čtenářů, milostný román, detektivka)
- mystifikace (předmluva napsaná jistým Johnem Rayem)
- žádné vulgarismy ani popisy sexuálních scén

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

1. i 2. polovina 20. století

Vladimir Vladimirovič Nabokov (1899–1977)

„ruský romanopisec, který patří Americe“

- psal ruskou a anglickou prózu a poezii, překládal
- zpočátku psal pod pseudonymem Sirin
- z dobře situované šlechtické rodiny, otec byl právník a novinář
- měl 4 sourozence
- do svých 18 let žil v Petrohradě
- měl trojjazyčnou výchovu – mluvili rusky, anglicky a francouzsky
- studovat začal v Petrohradě, ale r. 1919 celá rodina z Ruska emigrovala
- studia dokončil na Cambridge, kde studoval zoologii, slovanské a románské jazyky
- poté žil v Berlíně, pracoval jako překladatel
- v Berlíně byl jeho otec zavražděn ruskými monarchisty, Vladimirova sestra s matkou emigrovaly do Prahy
- sám žil dál v Berlíně, ale nikdy si Německo neoblíbil
- od r. 1937 žil v Paříži, kde pracoval jako učitel jazyků, překladatel, instruktor tenisu a boxu
- po německé okupaci r. 1940 působil v USA, žil na Manhattanu a překládal
- také byl velmi uznávaným znalcem motýlů (entomolog)
- v letech 1945–1959 byl profesorem ruské literatury na Cornellově univerzitě
- byl oblíbený profesor, zajímavě hovořil o válečných událostech v Evropě
- přestěhoval se do Švýcarska, kde prožil posledních 17 let svého života
- s manželkou Verou (Židovkou) měl jednoho syna
- zemřel ve Švýcarsku, kde je i pohřben
- sama sebe označil jako synestetika – spojoval si písmena s barvami
- nikdy se nenaučil řídit auto, všude ho vozila manželka
- byl vášnivý šachista
- překládal Puškina, Heineho, Lermontova, Carolla

- zpočátku psal rusky, poté anglicky (i před emigrací) = biliterární spisovatel

- časté téma: emigrace

- využívá parodii a ironii, slovní hříčky, intelektuální narážky

poezie:

- rysy symbolismu a expresionismu

Verše, Hrozen, Horská cesta, Poema, Básně

próza:

Mášenka, Smích ve tmě, Lužinova obrana, Pozvání na popravu, Hrdinský čin, Dar, Ve znamení levobočka, Nezvratný důkaz, Jiné břehy, Bledý oheň, Ada or Ardor, Průzračné věci, Koukej na harlekýny Pnin – román, příběh exulanta Timofeje Pavloviče Pnina

Promluv, paměti – autorovy vzpomínky

drama: *Událost, Vynález valčíku*

monografie: *Nikolaj Gogol, Evžen Oněgin*

- **literární / obecně kulturní kontext**

Postmoderna, též postmodernismus

- evropský myšlenkový směr konce 20. století
- základním prvkem je pluralita názorů a jejich zrovnoprávnění, narativní metoda (vyprávěcí)
- nejedná se o směr, nemá jasná pravidla
- dochází k rozvoji filozofických myšlenek

- změna v postoji k tradicím, návrat ke starším uměleckým formám
 - 2 typy čtenáře: naivní – konzumuje obsah, uniká mu vícevýznamová stavba díla
kritický – přehlíží banální příběh, soustředí se na formu, odkazy a mezitextové složky
 - této literatuře konkuruje televize, kina a v dnešní době internet a počítače
 - má mnohé výhody – zbortila se mnohá tabu, komunikace je stále snadnější i na velké vzdálenosti, ale to způsobuje i jeho nevýhody – komplikovanost textu, nejasnost autorových myšlenek
- literatura:
- uplatňuje se dvojúrovňovost estetického vnímání díla: kniha by měla oslovit běžného i náročného čtenáře
 - spojování odlišných stylových prvků a postupů, míšení žánrů (román je zároveň detektivka, historický román, traktát a filozofické dílo)
 - parodie, plagiáty, pastiše a koláže
 - autor ustupuje do pozadí, čtenář musí při četbě spolupracovat
 - častý sklon k mystifikaci – napodobování děl časově starších
 - časté parodie, černý humor
 - využití prvků již napsané literatury – přejímání postav
 - postmoderní dílo vždy umožňuje více interpretací
 - čím vyspělejší čtenář, tím víc informací načerpá z textu

Umberto Eco (1932–2016)

- italský sémiolog, estetik, filosof a spisovatel
- je jedním z nejvýznamnějších představitelů postmoderny a avantgardy 60. let 20. století
- podílel se na organizování avantgardy, vzniku volného uskupení avantgardních umělců
- působil na mnoha univerzitách po celém světě
- je držitelem řady prestižních ocenění a několika čestných doktorátů
- romány *Foucaultovo kyvadlo*, *Jméno růže*, *Ostrov včerstvého dne*, *Baudolino*, *Tajemný plamen královny Loany*
- román *Pražský hřbitov* (2011) – děj se odehrává převážně ve Francii, Itálii a Praze. Hlavním hrdinou románu je jistý kapitán Simognini, tajný agent a intrikán, který stál za většinou politických spiknutí v Evropě té doby.

Jorge Luis Borges (1899–1986)

- argentinský spisovatel
- během života získal řadu ocenění, např. cenu Formentor nebo Cervantesovu cenu
- tvorba: *Dějiny věčnosti*, *Šest problémů pro Dna Isidra Parodiho*

Milan Kundera (* 1929)

- básník, dramatik, prozaik, esejista, překladatel
- jeden z nejznámějších a nejprekládanějších českých autorů
- studoval FF UK – literární vědu a estetiku, přestoupil na FAMU – filmová režie a scenáristika
- od roku 1975 žije a píše ve Francii, píše pouze francouzsky
- získal mnoho českých i světových cen za literaturu
- poezie: *Člověk zahrada širá*, *Poslední máj*, *Monology*
- drama: *Majitelé klíčů*, *Ptákovina*, *Jakub a jeho pán*
- próza: *Směšné lásky* – povídky, *Žert*, *Život je jinde*, *Valčík na rozloučenou* – romány,
- postmoderní romány: *Nesnesitelná lehkost bytí*, *Nesmrtelnost*

Vladimír Macura (1945–1999)

- český spisovatel, literární vědec a kritik, překládal z estonštiny
- získal Státní cenu za literaturu za díla *Guvernantka* a *Český sen*
- roku 1993 se stal ředitelem Ústavu pro českou literaturu
- tvorba: *Guvernantka*, *Medikus*, *Informátor*, tetralogie *Ten, který bude*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Lolita – domácí jméno hlavní hrdinky Doroles Hazeové

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Příběh muže posedlého mladičkými dívkami může být zasazen do kterékoli doby.

- **pravděpodobný adresát:**

Kniha osloví každého čtenáře, není zaměřena na určitou skupinu.

- **určení smyslu díla:**

Dílo ukazuje bezvýchodnost situace Humberta Humberta – nedokáže žít bez Lolity, ale nedokáže žít ani s ní, protože přestane být nymfičkou a nemiluje ho.

Lolita údajně představuje moderní Ameriku, je znučená, nestálá, vulgární, zatímco Humbert symbolizuje staromódní Evropu.

Kniha odhaluje schopnost mladých žen manipulovat s muži.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Nabokov psal knihu během výletů za motýly, jeho žena Vera mu byla sekretářkou a poradkyní. Zabránila tomu, aby Nabokov své poznámky spálil. Román dokončil roku 1953, ale v Americe ho nikdo nechtěl vydat. Vyšel nejprve anglicky roku 1955 v Paříži (a krátce nato zakázán), poté roku 1967 v New Yorku rusky. Je označován za nejkontroverznější román světové literatury. Označení Lolita se používá pro mladé přitažlivé dívky.

- **tematicky podobné dílo:**

vzpomínkové zápisky muže: Henri Barbusse – *Oheň*

muž trpící duševní vadou: Albert Camus – *Cizinec*

román s postmoderními rysy: Umberto Eco – *Jméno růže*

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Román má dvě filmové verze:

1962 – režie Stanley Kubrick, hlavní role James Mason

1997 – režie Adrian Lyne, hlavní role Jeremy Irons

- o něco lepší hodnocení má starší zpracování